

Кривун М. В., аспірант, Національний Університет Харчових Технологій, Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-9631-5837

e-mail: kryvunmishaemail@gmail.com

Визначення перспектив аграрних господарств із різною площею посіву за розміром їх прибутку

Анотація. Розглянуто сучасну тенденцію до розвитку фермерських господарств у аграрному секторі, що закріплена на рівні загальнонаціональної урядової програми в Україні. Проведено оцінку економічного становища аграрних господарств із різними площами посіву різних форм суб'єктів господарювання, зокрема, фермерських господарств. Досліджено показники економічної ефективності діяльності аграрних підприємств в розрізі площі посіву сільськогосподарських культур. За результатами проведених досліджень визначено, що господарства із посівною площею до 100 га мають нижчу ефективність ведення господарства за показником розміру прибутків на одну людину, навіть, у випадку однакової продуктивності праці. Збільшення обсягів на всіх етапах виробництва продукції аж до її реалізації дає малим сільськогосподарським виробникам можливість конкурувати із посередницькими структурами та великим бізнесом, що займають найбільш привабливі ринки, зокрема й міжнародний. Серед пріоритетних напрямків подальших досліджень визначено пошук логічних зв'язків між земельною політикою держави та перспективами розвитку фермерських господарств у перехідних економіках, пошук економічних, податкових, фінансових та інших факторів впливу на розвиток корпоративних утворень сільськогосподарських підприємств та окремих господарств.

Ключові слова: прибуток; посівна площа; фермерське господарство; зернові та зернобобові; винагорода підприємця; рентабельність; урожайність.

Kryvun Mykhailo, post-graduate student, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine

Determination of Prospects of Farmsteads with Different Sowing Areas by Size of their Profits

Introduction. The article considered the current tendency of the development of farmsteads, which is also fixed on the level of the national government program in Ukraine. Farms are the most widespread form of agricultural business in Ukraine by the number of enterprises, but at the same time they are significantly inferior to agricultural holdings both in acreage of land and in the volume of sales. That is why farms have the potential to increase gross yields. But they are also an important mechanism for regulating the relevant market and rural development in general.

Purpose. The aim of this article is to define the categories of agricultural enterprises by areas of sowing which have profit on the level at least sufficient to ensure the viability of the farm and economic prosperity of their founders.

Results. There was analysed an economic situation of agrarian enterprises with different areas of sowing of different forms of economic entities, in particular, farms, their indicators of economic efficiency. According to the results of the research, farms with acreages of up to 100 hectares have lower efficiency in terms of the amount of profit per person, even in the case of equal productivity. The size of this indicator for a group of agricultural enterprises with a sown area up to 100 hectares is compared with the average wage in Ukraine, and it is always 2-3 times less than the same in other groups of enterprises by sown area. Then enterprises with a sown area of up to 100 hectares need support to increase their sowing area, in particular through cooperation.

Conclusions. Increasing the volume at all stages of production, including sowing and selling, will allow small agricultural producers to compete with the intermediary structures and big businesses which occupy the most attractive markets, including the international ones. Priority areas for further research include searching for logical links between government land policy and the prospects for farms in young economies, also searching for economic, tax, financial, and other factors which influence the development of corporate entities of agricultural enterprises and individual farms.

Keywords: profit, area of sowing, farming, cereals and legumes, entrepreneur's compensation, efficiency, yield.

JEL Classification: Q13; Q15; Q18.

Постановка проблеми. Об'єктом дослідження було обрано аграрні підприємства в розрізі площі посіву сільськогосподарських культур.

У кожній державі у будь-якому суспільстві сільське господарство є життєво необхідною галуззю народного господарства, оскільки зачіпає інтереси буквально кожної людини, тому виробництво сільськогосподарської продукції є найпершою умовою існування людства [1]. Особливостями українського сільського господарства у порівнянні з іншими національними господарствами є історичний перехід

від планової економіки народного господарства до повернення земель у власність громадян та законодавче обмеження відчуження сільськогосподарських земель, що діє впродовж останніх 10 років [11].

Впродовж останньої декади аграрний сектор економіки України демонструє стабільний розвиток по багатьох показниках після періоду занепаду 2-х попередніх десятиліть та навіть встановлює історичні рекорди. Однак, сільське господарство, і зокрема його

більш прибуткова сфера рослинництва, все ще потребує підтримки держави.

Рівень організації фермерських та сільських господарств (виробництво, обслуговування, інновації, маркетинг і т.д.) є головним фактором системи державного управління в контексті стабільного розвитку аграрної сфери [12]. На сьогодні державою передбачено як фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, так і додаткова фінансова підтримка сімейних фермерських господарств [4].

Згідно з інформацією, вказаною у Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки, що була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 664-р (Далі – Концепція), аграрний сектор економіки демонструє позитивну динаміку зростання, формуючи останніми роками близько 14 % валової доданої вартості в країні та близько 40 % валютних надходжень від експорту [7].

Серед величезної кількості сільськогосподарських підприємств особливої уваги заслуговують найменші – фермерські господарства, оскільки це наймасовіша форма ведення сільського господарства в Україні після селянських господарств, які ведуть господарство для власних потреб. Так, на кінець 2016 р. в Україні кількість чинних фермерських господарств становила 33682 одиниці або понад 70 % загальної кількості економічно активних сільськогосподарських підприємств [2]. Варто зазначити, що статус сімейного фермерського господарства мають лише ті, членами якого є виключно особи однієї сім'ї. Інші працівники можуть залучатися виключно для виконання сезонних та окремих робіт [6]. Так, цей напрямок дій направлений на реалізацію найменш задіяного потенціалу в агропромисловому комплексі, адже на сьогодні частка продукції вироблена фермерськими господарствами становить близько 6-8 % [5]. Разом з тим, сама Концепція спрямована виключно на підтримку фермерських господарств, які мають в обробітку на праві власності та користування (з урахуванням корпоративних прав) земельні ділянки загальною площею не більше 100 гектарів.

З іншого боку, це інвестиція у важливий соціально-економічний фактор, який визначатиме не тільки правила гри аграрного ринку (велика кількість суб'єктів господарювання, що формують пропозицію, забезпечить конкурентне середовище на ринку та стане перешкодою утворення регіональних монополій), а й перспективи розвитку села в Україні, які зосереджені на веденні сільського господарства. Варто зазначити, що при розгляді економічних аспектів діяльності невеликих фермерських господарств багато дослідників враховують соціальний фактор. Так, в одній з останніх публікацій на цю тему зроблено висновок про те, що народногосподарські функції фермерських господарств не вичерпуються лише виробництвом, а й сприяють зайнятості та зростанню

доходів сільського населення, що особливо важливо в умовах, коли 60 % сільських сімей перебувають за межею бідності [8].

Існує ряд чинників, що створюють перешкоди на шляху розвитку як фермерських господарств, так і інших категорій суб'єктів господарювання, що мають невеликий розмір посівної площі. Оскільки на сьогодні законодавством не врегульовано питання продажу та відчуження землі, ті земельні ресурси, що знаходяться у постійному користуванні фермерських господарств, не можуть бути залучені для іпотечного кредитування. В рамках конкурентної боротьби або збільшення масштабів площі посіву великі сільськогосподарські товаровиробники мають значно більші фінансові ресурси та, як наслідок, можуть підвищити розмір пропонованої орендної плати за використання сільськогосподарських земель, на відміну від невеликих господарств, для яких такі обставини несуть загрозу існування бізнесу. До цього варто додати низький рівень поінформованості [13] малих господарств про кон'юнктуру ринків та закономірності ринку в галузі, орієнтація на реалізацію сировини, а не перероблених продуктів, що продиктовано відсутністю можливостей виробництва готової продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З метою розв'язання вищевказаних проблем було проаналізовано Концепцію розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки, що була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 664-р, Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», Закон України «Про фермерські господарства», економічну аналітику Державної служби статистики України та інші джерела.

Теоретичною основою даних досліджень стало вивчення напрацювань таких науковців у галузі економіки, як В. Я. Амбросов, В. Г. Андрійчук, П. П. Борщевський, А. О. Заїнчковський, М. І. Пугачов, М. П. Сичевський, О. М. Шпичак.

Серед публікацій останніх років було проаналізовано роботи таких авторів: В. А. Биба, Р. Я. Корінець, О. П. Скорук, І. В. Зубар, та Г. В. Спаського, яким було зазначено, що економічна ефективність функціонування фермерських господарств означає одержання максимальної кількості продукції з 1 га земельної площі, від однієї голови худоби при найменших затратах праці й коштів на виробництво одиниці продукції [9].

Формулювання цілей дослідження. Метою даного дослідження є оцінка економічного становища фермерських господарств (або підприємств іншого типу) із різними площами посіву та пошук перспектив їх сталого розвитку. В основу цієї оцінки закладено визначення категорій сільськогосподарських підприємств за площею посіву, прибутків яких досить, принаймні, для забезпечення економічного достатку та життєдіяльності їх засновників.

У даному дослідженні при визначенні критеріїв відправною точкою стало твердження, що саме прибуток є основною метою будь-якого приватного підприємництва. Урожайність чи витрати на виробництво могли б бути пріоритетом соціально направленою чи комунального господарства, тобто такого, що обраховує кінцевий результат у натуральних величинах, а не умовних, тобто грошових одиницях. Приватне підприємство, що виробляє продукцію не для власного споживання, а на продаж, має на меті отримання максимального прибутку. У виборі показників рентабельності та прибутку, вибір впав на останній, що продиктовано особливостями ведення сільського господарювання та самим об'єктом дослідження, яким є сільськогосподарські виробники саме в розрізі площі посіву (розмір прибутку особливо актуальний коли його розмір співмірний прожитковому мінімуму, середній заробітній платі й т. д.). Тому основним критерієм даного дослідження буде розмір середнього прибутку кожного члена фермерського господарства (або співвласника акцій підприємства).

Виклад основного матеріалу дослідження.
 З огляду на динаміку зміни площі посівних земель в Україні (рис. 1) можна чітко виявити неквапливий, але доволі стабільний тренд зростання питомої площі посівних земель фермерських господарств серед інших форм господарювання. Так, з 2010 по 2018 роки площа посівних земель фермерських господарств збільшилася на 19,86 %, в той час як інші сільськогосподарські підприємства збільшили площу посівних земель лише на 3,6 %, а господарства населення – на 4,8 %. Варто звернути увагу, що площа земель фермерських господарств майже не змінилася впродовж 2013-2015 років, у той час як загальна площа посівних земель України скоротилася на 5 % внаслідок окупації Криму та частини Донецької та Луганської областей, а впродовж наступних років перша значно зростає. Отже, все більше громадян віддає перевагу веденню господарства у форматі фермерського господарства перед іншими альтернативами, зокрема й передачі землі в оренду великим підприємствам.

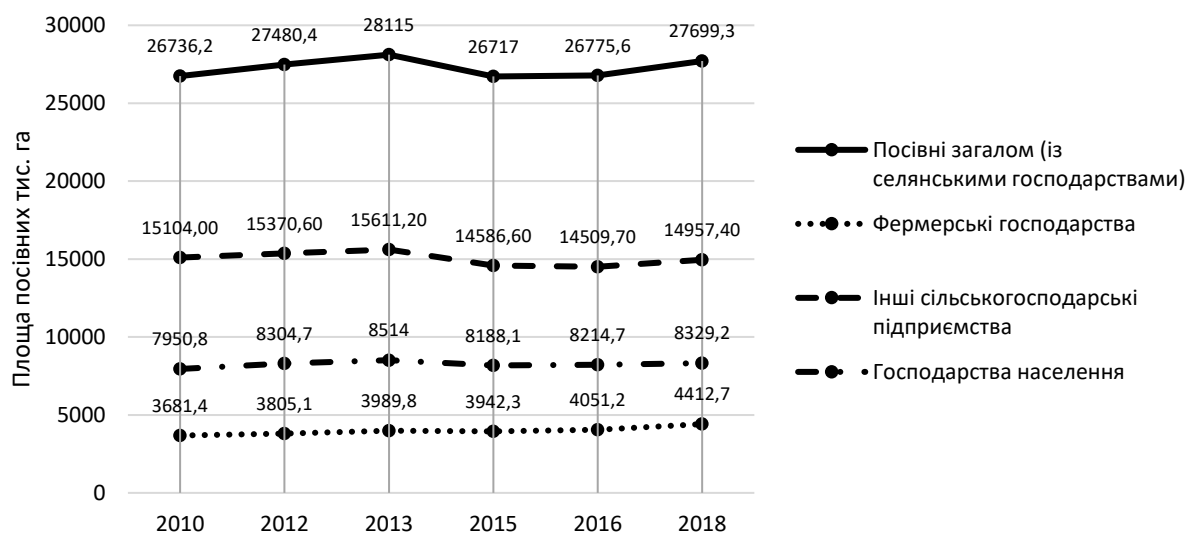

Рисунок 1 – Посівна площа сільських господарств різних форм господарювання

Джерело: узагальнено автором за даними [2]

Варто також звернути увагу на динаміку зміни кількості підприємств та їх врожайності в залежності від розміру посівної площі.

Згідно з інформацією Державної служби статистики України (рис. 2) урожайність підприємств із посівною площею до 100 га за площею зібраних зернових та зернобобових культур у 2018 році по Україні становить

33,2 ц з 1 га, тоді як підприємств із посівною площею 1000,01-2000,00 га – 52,1 ц з 1 га (+56,9 %), а підприємств із посівною площею понад 3000 га – 65,6 ц з 1 га (+98,5 %). Така ж закономірність у врожайності в залежності від посівної площі простежується також серед інших популярних культур.

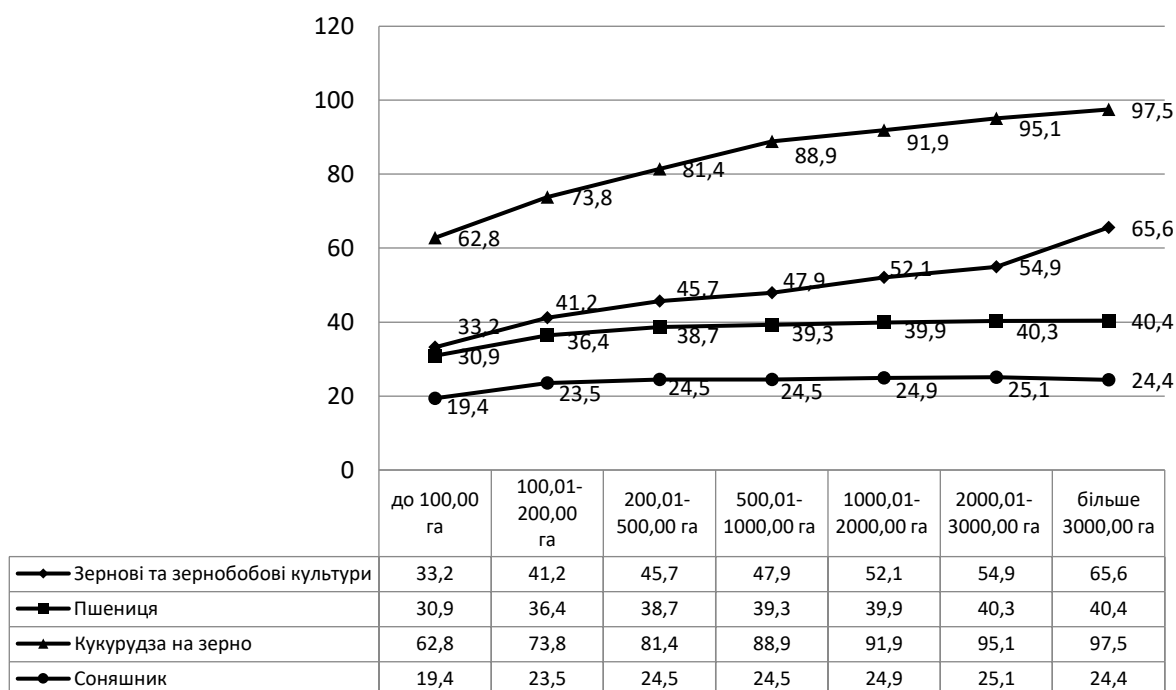

Рисунок 2 – Урожайність сільських господарств за посівною площею

Джерело: узагальнено автором за даними [2]

До останнього часу рівень технічної ефективності виробництва, зокрема урожайності, фермерських господарств у переважній більшості залишався значно нижчим порівняно з середніми та великими підприємствами. Основна причина такого стану речей – це якісно гірший стан власної матеріально-технічної бази, складність доступу до передових технологій, селекції, використання засобів захисту рослин, добрив та інші причини, пов’язані насамперед з постійним браком власних обігових коштів та обмеженим доступом до кредитних ресурсів [5].

Внаслідок цього щороку порівняно із середніми показниками технічної ефективності в галузі фермерські господарства недоотримують щонайменше 1,5 млн тонн зернових та понад 400 тис тонн олійних культур. Щорічна втрата експортного потенціалу від таких втрат оцінюється за поточними цінами щонайменше в 350 млн доларів США [5].

Зернові та зернобобові культури становлять значну частину виробництва сільськогосподарської продукції в Україні (табл. 1).

Таблиця 1 Виробництво сільськогосподарських культур

Рік показника	2016 р.	2017 р.	2018 р.	% від загальної к-сті у 2018 р.
Сільськогосподарські культури				
Культури зернові та зернобобові, млн т	66,1	61,9	70,1	52,8
Буряк цукровий фабричний, млн т	14,0	14,9	14,0	10,5
Соняшник, млн т	13,6	12,2	14,2	10,7
Картопля, млн т	21,8	22,2	22,5	16,9
Культури овочеві, млн т	9,4	9,3	9,4	7,1
Культури плодові та ягідні, млн т	2,0	2,0	2,6	2,0
Загалом, млн т	126,9	122,5	132,8	

Джерело: узагальнено автором за даними [2]

Переваги масштабніших за посівною площею підприємств перед меншими очевидні. По-перше, це сам масштаб посіву, збирання та продажу врожаю, відповідно й валового доходу, а в рослинній галузі, зазвичай, питома частка витрат обернено пропорційна масштабу посіву. Так 25217 (понад 70 % від загальної

кількості) сільськогосподарських підприємств із посівними площами до 200 га формують лише 7,6 % обсягу виробництва зернових та зернобобових культур. Водночас 1887 (5,4 % від загальної кількості) підприємств із посівними площами від 1000 до 2000 га формують 24,4 % обсягу виробництва цих культур. Це

майже стільки ж, як 466 найбільших підприємств галузі (3000 га і більше), які формують 27,9 % загального виробництва зернових та зернобобових культур (табл. 2).

Разом з тим, очевидним є прямо пропорційний ризик, що виникає перед фермером, який бажає

збільшити масштаби свого господарства. Його джерелом є та ж врожайність при незмінній рентній платі або ціни на продукцію, що залежні від попиту і конкуренції в межах відповідної локації, де фермеру найбільш вигідно реалізовувати продукцію.

Таблиця 2 Економічні показники сільських господарств у 2018 р.
по вирощенню зернових та зернобобових культур в Україні за посівною площею

Розмір посівної підприємств, га	Всього підприємств	до 100 га	100-200 га	200-500 га	500-1000 га	1000-2000 га	2000-3000 га	більше 3000 га
К-сть підприємств, шт.	34859	21788	3429	4087	2648	1887	554	466
К-сть підприємств, %	100,0 %	62,5 %	9,8 %	11,7 %	7,6 %	5,4 %	1,6 %	1,4 %
Обсяг виробництва, тис. т	56096,2	2227,5	2050,8	6052,8	9066,3	13682,8	7359,4	15656,6
Обсяг виробництва, %	100 %	4,0 %	3,6 %	10,8 %	16,2 %	24,4 %	13,1 %	27,9 %
Середньостатистичний збір врожаю підприємства, т	1609,2	102,2	598,0	1481,0	3423,8	7251,1	13284,1	33597,9
Вартість урожаю згідно середньої ціни 2018р. 4315 грн/т, тис. грн	6943,7	440,1	2580,4	6390,5	14773,7	31288,5	57320,9	144974,9
Чистий прибуток за середньозваж. P = 33 %, тис. грн	1722,9	109,2	640,2	1585,6	3665,7	7763,3	14222,5	35971,2
Чистий прибуток за мінімальної P = 25 %, тис. грн	1388,7	88,0	516,1	1278,1	2954,7	6257,7	11464,2	28995,0
Середньозважена посівна площа підприємства, га		50	150	350	750	1500	2500	
Площа всіх підприємств категорії, тис. га	9235,8	1089,4	514,4	1430,5	1986,0	2830,5	1385,0	

Джерело: узагальнено автором за даними [2]

Для подальшого визначення показників економічної ефективності підприємств за категоріями необхідно розрахувати середньостатистичний врожай підприємств для кожної з категорій підприємств. Для цього необхідно обсяг виробництва поділити на кількість підприємств відповідної категорії. Після цього, маючи середньорічну ціну за 1 т зернових та зернобобових культур у 2018 р., можна розрахувати вартість такого середньостатистичного врожаю наступним чином:

$V = V_0/K$, де V – це середньостатистичний обсяг врожаю підприємства, V_0 – це обсяг врожаю відповідної категорії підприємств, а K – кількість підприємств у цій категорії.

Для подальших досліджень необхідно скористатись даними про рівень рентабельності виробництва зернових та зернобобових культур, що становив у 2014 р. – 25,7 %, у 2015 р. – 42,6 %, у 2016 р. – 37,8 %, у 2017 р. – 25 % [2]. Для прогнозу рівня рентабельності у 2018 р. скористаємося розрахунком середнього арифметичного за попередні роки. Середньозважена рентабельність вирощення даної культури за даною вибіркою становить 32,78 %. Таким чином, можна розрахувати середньостатистичну величину чистого прибутку підприємств кожної з

категорій при середньозваженому рівні рентабельності.

Оскільки $R = \frac{P}{A}$, де R – рентабельність, P – прибуток, A – витрати, водночас, $A = D - P$, де D – це валовий дохід, то $P = D * \frac{R}{R+1}$.

Аналогічно розраховується середньостатистична величина чистого прибутку при мінімальному рівні рентабельності, що у вибірці за попередні 4 роки дорівнює 25 % (дані занесено в таблицю 2).

Оскільки у вільному доступі відсутня статистика кількості зайнятих на сільськогосподарських підприємствах в розрізі їх посівної площі, було вирішено провести розрахунок моделі на основі статистичних даних показників зайнятих у фермерських господарствах по Україні (табл. 3).

Зі статистики кількості працівників у фермерських господарствах 2014-2016 років можна зробити висновок, що показник загальної кількості зайнятих у таких підприємствах має повільний темп стабільного зростання на рівні 1 % у рік. Враховуючи це, за допомогою відповідного коефіцієнту, можна розрахувати кількість зайнятих у фермерських господарствах у 2018 році.

Таблиця 3 Статистика зайнятих у фермерських господарствах

Рік показника	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Темп змін показника, % за рік	Прогноз 2018 р.
Назва показника					
Усього, чол.	94780	93704	96702	+ 1 %	98646
Члени фермерського господарства, осіб	37595	34498	35341	- 3 %	33252
Наймани працівники, осіб	57182	59206	61361	+ 3,5 %	65731
У розрахунку на 100 га, осіб	2	2	2	-	2

Джерело: узагальнено автором за даними [2]

Використовуючи аналогічний алгоритм, розраховується кількість членів фермерських господарств та найманих працівників. З отриманих результатів можна зробити висновок, що на одного члена господарства у 2018 році припадає в середньому 2 найманих працівників, а за альтернативними даними на 100 га в середньому працює 2 особи.

У сільському господарстві взаємозв'язки в економічних процесах характеризують перетворення виробничих ресурсів в готову продукцію. Для вивчення процесів управління ефективною організацією цих перетворень створюються моделі, до яких застосовують методи мислення по аналогії [3].

Для подальших розрахунків необхідно сформулювати модель показників середньозважених значень кількості членів фермерських господарств (або учасників акціонерного товариства) та найманих працівників для підприємств кожної категорії за кількістю посівної площі. Модель повинна виконувати 2 умови: на 50 га посівів підприємств у середньому працює 1 людина, а на одного члена фермерського господарства в середньому припадає 2 найманих працівників.

Отже, для підвищення достовірності результатів було вирішено виключити з розрахунків категорію підприємств із посівною площею понад 3000 га, оскільки вона не окреслена чіткими рамками за площею землі. За середньозважену посівну площу підприємства кожної з категорій було взято середнє арифметичне відповідного максимального та мінімального значення. Тут варто зауважити, що середньозважена площа земель розраховується виключно для визначення к-сті членів фермерських господарств та найманих працівників і в рамках даної моделі не може бути використана для розрахунку врожайності або прибутковості на 1 га через очевидну похибку результатів. Середньозважена площа земель всіх підприємств категорії за площею до 100 га:

$S_1 = A_1 * 50$, де A_1 – кількість підприємств у категорії до 100 га, а 50 – середнє арифметичне значення посівної площі підприємств цієї категорії.

Аналогічно розраховується площа підприємств інших категорій (дані занесено в таблицю 2). Середньозважена загальна площа земель всіх категорій:

$S_0 = A_1 * 50 + A_2 * 150 + A_3 * 350 + A_4 * 750 + A_5 * 1500 + A_6 * 2500$, де S_0 – площа земель всіх категорій, $A_1, A_2, A_3, A_4, A_5, A_6$ – кількість підприємств відповідної категорії.

У результаті обчислень отримано дані про те, що середньозважена загальна площа земель всіх категорій складає 9235,8 тис га. Отже, для виконання умови № 1, необхідно прийняти загальну кількість зайнятих людей на підприємствах всіх категорій за 184716 осіб, бо $K = 9235,8 * 1000/50$, де K – кількість чоловік на підприємствах всіх категорій.

Відповідно, для виконання умови № 2 необхідно визначити загальну кількість членів фермерського господарства, яких має бути вдвічі менше ніж найманих працівників ($K_1 \approx 184716/3$, де K_1 – кількість найманих працівників).

Наступним кроком стало розподіл загальної кількості членів фермерського господарства та найманих працівників між категоріями, дотримуючись пропорції 1 особа на 50 га відносно середньозваженої посівної площі господарств кожної категорії.

Тут варто зазначити, що перша умова передбачає, що продуктивність обслуговування землі є однаковою поміж категоріями (не праці). Технічне оснащення, кваліфікація та мотивація персоналу, менеджмент і т.д. безперечно впливають на ефективність господарювання в залежності від площі посіву, але дану умову застосовано уніфіковано для всіх категорій, для виокремлення фактору загальної площі у формуванні прибутку з поміж інших відомих даних (урожайність, рентабельність, розподіл праці). Іншим суб'єктивним критерієм служить співвідношення кількості членів фермерського господарства та найманих працівників у різних категоріях підприємств. Так, за середньозваженою посівною площею у першій категорії на 50 га припадає всього 1 особа, що очевидно є засновником (член фермерського господарства). Тому абсолютно зрозумілою є тенденція коли зі зростанням масштабу господарства питома вага найманих працівників відносно членів фермерського господарства зростатиме. Одним з найбільш зважених варіантів є наступний розподіл:

Таблиця 4 Економічні показники сільських господарств по вирощенню зернових та зернобобових культур в Україні за посівною площею

Розмір посівної підприємств, га	Всього підприємств	до 100 га	100-200 га	200-500 га	500-1000 га	1000-2000 га	2000-3000 га
Кількість підприємств, шт.	34859	21788	3429	4087	2648	1887	554
Середньозважена посівна площа підприємства, га		50	150	350	750	1500	2500
Кількість членів фермерського господарства	61817	21788	6858	12261	10592	7548	2770
Кількість працівників	122897	0	3429	16348	29128	49062	24930
Середньозважена кількість членів фермерського підприємства		1	2	3	4	4	5

Джерело: узагальнено автором за даними [2]

Таким чином, кількість осіб на підприємствах всіх категорій становить: $122897 + 61817 = 184714$. Ця сума відрізняється від визначеної загальної кількості зайнятих людей на підприємствах всіх категорій 184716 осіб, однак, даною різницею у кількості 2 осіб можна знехтувати. Також співвідношення членів фермерського господарства та найманих працівників становить $61817/122897 = 1/2(3)$, що задовільняє умову № 2, а саме 2 найманих працівників на одного члена фермерського господарства. Отже, даний розподіл встановив наступні показники: для категорії підприємств із посівною площею до 100 га – 1 член фермерського господарства та 0 найманих працівників; 100-200 га – 2 члени фермерського господарства та 1 найманий працівник; 200-500 га – 3 члени фермерського господарства та 4 найманих працівників; 500-1000 га – 4 члени фермерського

господарства та 11 найманих працівників; 1000-2000 га – 4 члени фермерського господарства та 26 найманих працівників; 2000-3000 га – 5 членів фермерського господарства та 45 найманих працівників (табл. 4). Оскільки чистий прибуток, розрахований попередньо з огляду на рівень рентабельності, передбачає врахування у витратах оплати робочої сили – найманих працівників як постійних, так і тимчасових, отже, всі кошти, отримані від підприємницької діяльності, повинні бути розподілені між засновниками акціонерного товариства або членами фермерських господарств згідно зі статутним документом. Наприклад, член підприємства категорії від 100 до 200 га при рентабельності 33 % отримує річний прибуток за формулою $X = P/K$, де X – прибуток, P – річний прибуток підприємства при $P = 33\%$, K – кількість членів або засновників підприємства.

Таблиця 5 Економічні показники сільських господарств по вирощенню зернових та зернобобових культур в Україні за посівною площею

Розмір посівної підприємств, га	Всього підприємств	до 100 га	100-200 га	200-500 га	500-1000 га	1000-2000 га	2000-3000 га
Кількість підприємств, шт.	34859	21788	3429	4087	2648	1887	554
Чистий прибуток за середньозваж. $P = 33\%$, тис. грн	1722,9	109,2	640,2	1585,6	3665,7	7763,3	14222,5
Чистий прибуток за мінімальної $P = 25\%$, тис. грн	1388,7	88,0	516,1	1278,1	2954,7	6257,7	11464,2
Середньозважена кількість членів фермерського підприємства		1	2	3	4	4	5
Річний прибуток на 1-го члена фермерського підприємства при $P = 33\%$		109,2	320,1	528,5	916,4	1940,8	2844,5
Місячний прибуток на 1-го члена фермерського підприємства при $P = 33\%$		9,1	26,7	44,0	73,4	161,7	237,0
Річний прибуток на 1-го члена фермерського підприємства при $P = 25\%$		88,0	258,1	426,0	738,7	1564,4	2292,8
Місячний прибуток на 1-го члена фермерського підприємства при $P = 25\%$		7,3	21,5	35,5	61,5	130,4	191,1

Джерело: узагальнено автором за даними [2]

Отже, щорічний прибуток члена фермерського господарства із категорії до 100 га становить 109,2 тис. грн, або 9,1 тис. грн на місяць при середньозваженій рентабельності. Чи є ці кошти достатньою мотивацією для розвитку власної справи? Щоб відповісти на це запитання варто порівняти їх із такими показниками: середньомісячна заробітна плата в Україні у 2018 р. 8865 грн. По регіонах: Донецька область – 9686 грн; Чернівецька – 6991 грн; м. Київ – 13542 грн. По галузях: сільське господарство в межах України – 7166 гривень. Тобто винагорода за підприємницький ризик та ділову активність тотожна середній заробітній платі в Україні, у півтора раза нижча, ніж заробітна плата в столиці, та перевищує середню заробітну в даній галузі по Україні всього на 27 %.

У категорії фермерських господарств від 100 до 200 га навіть при мінімальній рентабельності прибуток становить 258,1 тис. грн на кожного члена фермерського господарства або 21,5 тис. грн на місяць, що створює привабливі перспективи у порівнянні з прибутками попередньої категорії господарств до 100 га.

Припустимо, що є фермерське господарство або акціонерне товариство, яке належить до категорії за площею посіву від 2000 до 3000 га, всі працівники якого є засновниками чи партнерами підприємства без залучення найманих працівників (це найменш ефективне сільське господарство у рамках даної моделі, оскільки всі дані розраховуються при сталих рівнях рентабельності, що включені до офіційної статистики [2], тобто не враховується економія на оплаті найманих працівників). В такому разі, маючи чистий прибуток у розмірі 11464,2 тис. грн, за мінімальної рентабельності його необхідно розділити на 50 осіб та на 12 місяців, в результаті отримаємо 19,1 тис. грн прибутку в місяць на 1 особу, тобто якщо 50 підприємств першої категорії, де середня площа посіву складає 50 га, об'єдналися та почали працювати без використання найманої праці, але під одним управлінням, вони б мали втричі більші прибутки, ніж поодиночі. Теж саме можна сказати про розподіл прибутку підприємства категорії за площею посіву від 100 до 200 га на 3 особи (всі працівники – члени фермерського господарства). При мінімальній рентабельності маємо середньомісячний прибуток $(516,1 / (3 * 12)) = 14,3$ тис. грн, що майже вдвічі більше прибутку у категорії за площею посіву до 100 га при мінімальній рентабельності.

Отже, можна підсумувати, що площа посіву сільського господарства у категоріях до 3000 га прямо пропорційно впливає на прибутки його акціонерів або членів фермерського господарства, причому найбільш критичним є відношення між категоріями господарств із найменшою площею посіву, а саме до 100 га та від 100 до 200 га, прибутки яких відрізняються в декілька разів між собою. Тут варто зазначити, що до схожих висновків у принципах ефективності ведення фермерського господарства дійшли автори дослідження, здійсненого декілька років тому,

використовуючи абсолютно інший методологічний підхід [10].

Окрім цього, можна зробити висновок, що навіть при середній продуктивності праці по галузі (кількість зайнятих на 1 га) сільськогосподарські підприємства у категорії за площею посіву до 100 га будуть мати настільки низькі прибутки, що неодмінно серед основних завдань постане питання виживання підприємства (це залежатиме від багатьох мінливих факторів: ціни, загальна врожайність певного року і т.д.), отже, потребуватимуть підтримки. Зважаючи на складнощі, які виникають у невеликих фермерських господарств із запозиченням коштів на розширення масштабів своєї діяльності, а також певними законодавчими обмеженнями, наступними можливостями допомоги можуть бути державна підтримка та кооперація таких підприємств. Зокрема, законодавством передбачено створення обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів, кооперативних банків та інших об'єднань, однак, при цьому вони не повинні бути прибутковими.

Висновки. Господарства із посівною площею до 100 га мають нижчу ефективність ведення господарства за показником розміру прибутків на одну особу, навіть у випадку однакової продуктивності праці (однозначна технологічна перевага великого підприємства може бути компенсована перевагою мотивації у випадку, коли одна особа працює лише на себе). Розмір річного прибутку господарств цієї категорії становить приблизно 110 тис. грн на рік, однак, цінові коливання та залежність від погодних умов, що неминуче вплинуть на врожайність, становлять значну загрозу для таких господарств. Так, підприємства із посівною площею від 100 до 200 га мають значно вищі показники прибутків на рівні 320 тис. грн на рік у середньому на людину, що робить їх менш вразливими. Отже, підприємства з посівною площею до 100 га потребують підтримки для збільшення масштабів посівної площі. Сільськогосподарські кооперативи можуть реалізовувати завдання із забезпечення фермерських господарств, які входять до них, посівними, добривами, матеріальними ресурсами, необхідними послугами та на кінець, спільною реалізацією виробленої продукції. Збільшення обсягів на всіх етапах виробництва продукції аж до її реалізації дасть малим сільськогосподарським виробникам можливість конкурувати із посередницькими структурами та великим бізнесом, що займають найбільш привабливі ринки, зокрема, й міжнародний.

Серед пріоритетних напрямків подальших досліджень визначено пошук логічних зв'язків між земельною політикою держави та перспективами розвитку фермерських господарств у перехідних економіках, пошук економічних, податкових, фінансових та інших факторів впливу на розвиток корпоративних утворень сільськогосподарських підприємств та окремих господарств.

Література:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. Київ : КНЕУ, 2002. 6 с.
2. Державна служба статистики : офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 28.06.2019).
3. Островський П. І., Гострик О. М., Добрунік Т. П., Радова О. В. Моделювання економічних процесів : навч. посіб. Одеса : ОНЕУ, 2012, С. 12-13.
4. Про державну підтримку сільського господарства України : закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> (дата звернення 28.06.2019).
5. Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 664-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80> (дата звернення 28.06.2019).
6. Про фермерське господарство : закон України від 19.06.2003 р. № 2497-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15> (дата звернення 28.06.2019).
7. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України: офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua> (дата звернення 28.06.2019).
8. Биба В., Корінець Р. Організаційно-економічні засади підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в фермерських господарствах України. *Економіка та держава*. 2018. № 6. С. 88-92.
9. Спаський Г.В. Підвищення ефективності функціонування фермерських господарств Закарпаття. *Економіка АПК*. 2017. № 3. С. 50-57.
10. Скорук О., Зубар І. Ефективність фермерських господарств України в аспекті розмірів їх землекористування. *Університетські наукові записки*. 2013. № 2 (46). С. 209-218.
11. Земельний кодекс України : кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення 28.06.2019).
12. Hrabrin B. Governance of agrarian sustainability-forms, efficiency and improvement. *Advances in Plants & Agriculture Research*. 2018. № 8(I) P. 56-69. DOI: 10.15406/apar.2018.08.00293.
13. Gutierrez J.D. Smallholders' Agricultural Cooperatives in Colombia: Vehicles for Rural Development? *Desarrollo y Sociedad*. 2014. № 73. P. 219-271. DOI: 10.13043/DYS.73.7

References:

1. Andriichuk, V. H. (2010). *Ekonomika ahrarnykh pidpriemstv*. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
2. State Statistics Service of Ukraine (2019). *Official web-site*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Ostrovskiy, P. I., Hostryk, O. M., Dobrunik, T. P. & Radova, O. V. (2012). *Modeliuvannia ekonomichnykh protsesiv*. Odesa : ONEU [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2004). On State Support for Agriculture in Ukraine (Act No. № 1877-IV, June 24). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> [in Ukrainian].
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017). On Approval of the Conception development farms and agrarian cooperation for the period 2018-2020 (Decree No. 664-p, September 13). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80> [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2003). On Farming Enterprise (Act No. № 2497-VIII, June 19). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15> [in Ukrainian].
7. Government portal (2019). *Official web-site*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua> [in Ukrainian].
8. Byba, V. & Korinets, R. (2018). Organizational and economic principles of improving the efficiency of agricultural production on ukrainian farm households. *Ekonomika ta derzhava*, 6, 88-92 [in Ukrainian].
9. Spaskiy, H.V. (2017). Improving the efficiency of functioning farms of Zakarpattia. *Ekonomika APK*, 3, 50-57 [in Ukrainian].
10. Skoruk, O. & Zubar, I. (2013) Efficiency farms in Ukraine in terms of the size of their land. *Universytetski naukovi zapysky*, 2 (46), 209-218 [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada of Ukraine (2001). The Land Code of Ukraine (Act No. № 2768-III, October 25). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> [in Ukrainian].
12. Hrabrin, B. (2018). Governance of agrarian sustainability-forms, efficiency and improvement. *Advances in Plants & Agriculture Research*, 8(I), 56-69. DOI: 10.15406/apar.2018.08.00293.
13. Gutierrez, J. D. (2014). Smallholders' Agricultural Cooperatives in Colombia: Vehicles for Rural Development? *Desarrollo y Sociedad*, 73, 219-271. DOI: 10.13043/DYS.73.7.

